

Pražská defenestrace

Isabella Schild

1 | Odborný komentář k článku „Na cestě ke státnosti: české a rakouské země od středověku po novověk“

V didaktickém zpracování kapitoly „Na cestě ke státnosti: české a rakouské země od středověku po novověk“ z knihy o česko-rakouských dějinách "Sousedé" se pozornost soustředí na pražskou defenestraci (1618) jakožto symbol politického obratu v raném novověku v Evropě. Dosavadní panovnické a mocenské nároky Habsburků byly, ve světle otázek náboženské svobody v říši, stále více zpochybňovány. S tím související povstání nemohla být ani přes velké užití násilí beze zbytku potlačena, a tak zahájila pražská defenestrace třicetiletou válku, jejíž ničivé důsledky trvale poznamenaly podobu Evropy.

Výklad pražské defenestrace může názorně osvětlit politické zájmy habsburské říše a také dědičných zemí českých. Na základě toho by bylo také zapotřebí podívat se na historiografii pražské defenestrace a jejích následků i z metaroviny. Bylo by například zajímavé dekonstruovat tradovaný obraz temna a „boje národů“ a ptát se, proč vůbec takovéto historické obrazy existují. Aby mohli nicméně žáci tuto látku pochopit, potřebují nejprve základní znalosti k tématu. Jinak bude dekonstrukce pouze povrchní.

Čechy se staly roku 1526, stejně jako již předtím Uhry a dědičné země rakouské, součástí stře-doevropského panství Habsburků. Paralely sociálního, hospodářského, kulturního, politického a vojenského vývoje však už dříve poukazují na společné dynastické a geopolitické zájmy. Případné panovnické rodiny měly o české země od nepaměti velký zájem kvůli jejich poloze (osa Norimberk–Praha, tranzit sever-jih), nerostným surovinám (sůl, stříbro, zlato, měď) i zemědělství (obilí). Teprve na pozadí toho je srozumitelné, proč byla nadvláda nad Čechami důležitá a proč si tam chtěli Habsburkové upevnit svůj vliv. Složitá politická příp. náboženská situace v Čechách, ale i v dědičných zemích rakouských zajištění habsburské moci stále více ztěžovala, až nakonec hrozilo, že o ni s pražskou defenestrací přijdou docela. Důvody hledejme především ve vztahu mezi zemskými knížaty a stavy.

V Čechách a dědičných zemích rakouských byla vláda rozdělena mezi zemské vládcy a stavy. Privilegované stavy měly přitom velký vliv na politické rozhodování a využívaly svou moc, aby ovlivňovaly politiku podle svých představ. Avšak v otázce, zda se má habsburská říše stát federací stavovských států nebo monarchistickou a centralistickou unií, se projevil potenciální konflikt a velmi rozdílné zájmy zemských knížat a stavů. Zatímco stavy prosazovaly zachování svých privilegií, římský císař a rakouský arcivévoda Matyáš (1611/12–1619) měl naopak v úmyslu soustředit moc v centralistickém státu. Na konci 16. století hrály v této rozepři závažnou a rozhodující roli zejména nábožensko-politické faktory. Jak v Čechách, tak v dědičných zemích rakouských

opakovaně docházelo ke konfliktům mezi zemskými vládci a hnutími za politické reformy víry a církve, a záruka nebo zákaz náboženské svobody se staly mocenským prostředkem vládnoucích. Analogicky k otázce, zda má vzniknout federace stavovských států nebo centrálně řízená zemská unie, se nyní kladla otázka náboženské svobody nebo katolické dominance. Stav i zde vystupovaly proti centralistické monarchii a pro svobodu víry. Problémy náboženské a politické situace se nedařilo řešit, konflikty se naopak vyostřovaly. Při pražské defenestraci, z níž se stal počátek českého stavovského povstání proti císaři Matyášovi, českému králi Ferdinandovi II. a jejich přívržencům, uplatnila protestantská česká šlechta svoje požadavky vůči Habsburkům. Neuznáním habsburské vlády nad Čechami, volbou vlastního českého „zimního krále“ a získáním více spojenců (Protestantská unie) nabírala stavovská revoluce na obrátkách. Katolická protialiance (Katolická liga) však zvítězila v bitvě na Bílé hoře. Po tomto vítězství byli popraveni vůdci českého stavovského povstání, povstalci byli vyvlastněni a vyhnáni ze země a bylo ustavena nová zemská ústava (Obnovené zřízení zemské z roku 1627 pro Čechy a 1628 pro Moravu), která zaváděla habsburské dědičné právo na český trůn a zajišťovala politickou i náboženskou nadvládu Habsburků v Čechách. V české historiografii se označovalo 17. a 18. století dlouho za „dobu temna“. Tento narativ, tradovaný národně-liberálními, ale i komunistickými kruhy, je však dnes stále více kriticky přezkoumáván.

Výukový materiál pracuje s textovými prameny, které představují důležitá svědectví k pražské defenestraci a následujícím událostem. Protestantický obhajovací spis „Apologie“ i „Obnovené zřízení zemské“ od Ferdinanda II. byly pro účely výuky zkráceny a upraveny. Kvůli srozumitelnosti je bylo třeba upravit i jazykově, takže u materiálů na pracovním listě M3 nejde (!) o doslovné znění pramenů, nýbrž o reprodukci jejich smyslu. Pečlivě se při tom dbalo na to, aby obsah pramenů nebyl překroucen. Poznámky uvedené pod čarou umožňují četbu originálních pramenů, o něž mohou být výňatky na M3 ještě doplněny a dále rozvedeny. Úryvky z daných pramenů byly vybrány, protože obsahují pasáže, jež dobře umožňují konfrontovat habsburské a české zájmy, což by mělo připravit cestu k další diskusi a k mnohostranějšímu pohledu na věc.

21 Plán výuky na téma „Jedna říše – mnoho zájmů: pražská defenestrace ve znamení hasbursko-českého střetu zájmů“

Základní myšlenka: Pražská defenestrace jako podnět ke třicetileté válce je zasazena do novověku (možný hlavní bod: rozkol víry/náboženské války) a nahlížena z více perspektiv. Žáci tak poznají habsburskou říši jako říši mnoha národů, v níž se střetává mnoho rozdílných zájmů. Pražská defenestrace je analyzována jako vybraný příklad těchto zájmových střetů mezi Čechy a Hasburky a je vyložena nejen jako počátek třicetileté války.

Trvání	2 výukové jednotky
Cílová skupina	7. třída, základní škola
Vztah k RVP	RVP ZV - Dějepis: OV Žák objasní postavení českého státu v podmínkách Evropy rozdělené do řady mocenských a náboženských center a jeho postavení uvnitř habsburské monarchie. Žák objasní příčiny a důsledky vzniku třicetileté války a posoudí její důsledky. Žák na příkladech evropských dějin konkretizuje absolutismus, konstituční monarchie, parlamentarismus.
Výukové cíle	▮ Žáci popisují Habsburskou monarchii jako evropskou říši s mnoha národy, v níž na sebe narážejí nejrůznější zájmy. ▮ Žáci vyjmenují společné/protikladné zájmy Habsburků a českých dědičných zemí na příkladu pražské defenestrace. ▮ Žáci dekonstruují pomocí základního konceptu „multiperspektivita“ historický příklad.
Kompetence	Žák respektuje různorodost hodnot, názorů, postojů a schopností ostatních lidí.
Metody	Analýza obrazu, pracovní list s textovými prameny pro práci ve dvojici
Materiál	Pracovní listy M1–M3

1. Konfrontace:

Analýza obrazu: Žáci každý sám analyzují intuitivně obraz (M1). Nepředpokládají se žádné předchozí znalosti k tématu, žáci mají nejprve jednoduše verbalizovat dojmy z obrazu. S prací s obrazy jakožto pramenným materiálem by však žáci už měli být obeznámeni.

Diskuse: Vyučující diskutuje s žáky o analýze a zachycuje informace na tabuli / na flipchartu / pomocí interaktivní tabule. Příklad, jak zachytit diskusi na tabuli, je uveden (M2).

2. Informace:

Vyučující vychází z obrazu a z výsledků na tabuli a přehledně žákům vykládá pozadí pražské defenestrace. K podrobnější přípravě pro vyučujícího se nabízí četba textu „Viribus unitis? Společná historie Evropy“, z knihy Sousedé. Česko-rakouská kniha o dějinách jímž mohou být zčásti zstručnělé učebnicové výklady na téma pražské defenestrace doplněny.

3. Samostatná práce:

Pracovní list: Žáci obdrží pracovní list (M3), na jehož základě mají vyložit zájmy Čechů i Habsburků. V dalším úkolu se uskuteční přechod do současnosti. Pracovní list žáci nejprve zpracovávají ve dvojicích, potom v plénu.

Pracovní list vyžaduje od žáků velkou míru čtenářské dovednosti a porozumění textu. Aby žáci úkoly zvládli, bude rovněž zapotřebí diskuse k obsahu textů.

Kontrola: Probíhá společná kontrola pracovního listu. Ke zvládnutí obsahu se zde nabízí i simulační hra. S její pomocí je možné aktivně uskutečnit i poslední úkol z M3 (č. 3). Například je možné zvolit formát televizní diskuse, v níž se znovu dostanou ke slovu rozdílné pozice Habsburků a Čechů. Velikost diskusní skupiny musí vyučující určit podle situace ve třídě. Nabízejí se následující role:

- ▮ Stoupenci katolických Habsburků
- ▮ Stoupenci protestantských Čechů
- ▮ Vedoucí diskuse
- ▮ Diváci s možností zasahovat do diskuse
- ▮ Pozorovatelé pro zhodnocení simulační hry

Po simulační hře se v plénu proberou diskutované body a navrhovaná řešení se analyzují vzhledem k jejich realizovatelnosti.

3 | Odborný didaktický komentář

Plán vyučování je tvořen podle Modelu kiosku podle Temla/Temlové a dělí se do vyučovacích sekvencí Konfrontace – Informace – Orientace (při práci ve skupině) – Samostatná práce – Kontrola (srov. Průběh vyučování). Zajímavým úvodem je v části konfrontace možné u žáků vzbudit zvědavost a zájem o téma i o další události (srov. M1). Informační část je u tohoto příkladu vyučování v režii učitele, nicméně přímo navazuje na obsah vypracovaný v části konfrontace (srov. M2). Kromě toho je na vyučujícím, zda bude pracovat s dalšími podpůrnými médii (srov. handout, PowerPoint, učebnice). Důležité je, aby si žáci osvojili vědění, které pak budou moci v samostatné práci zpracovávat a dále rozvíjet (srov. M3). Kontrolu zastupuje v tomto příkladu výuky společná diskuse nad úkoly z M3.

Cílem je rozšířit vlastní představy žáků na téma „Jedna říše – mnoho zájmů“ jak živou diskusí ve třídě, tak obsahovými impulsy. Vypracováním příkladu pražské defenestrace lze rovněž úspěšně použít koncept multiperspektivity na konkrétní historické události.

V rámci vyučovacího plánu jsou zohledněny především didaktické principy orientace na problém (Jedna říše – mnoho zájmů) a multiperspektivita (v centru stojí zájmy obou zemí). Žáci si díky tomu uvědomí, že byla Habsburská monarchie po dlouhou dobu vůdčí mocností Evropy, ale že její moc byla přesto výrazně formována a ovlivňována zájmy jednotlivých zemí patřících do sféry jejího vlivu. Díky zohlednění a naplnění těchto didaktických principů je možný také rozvoj historické odbornosti a schopnosti historické orientace. Rozvoj odbornosti probíhá v samostatné práci s multiperspektivními prameny a díky tomu může být též rozšířen základní koncept perspektivity. Kromě toho jsou probrány a kontextualizovány termíny jako např. pražská defenestrace. V aktivní práci s obsahem výuky mohou žáci porozumět souhře politických sil a převést historickou tematiku do (vlastní) současnosti. I simulační hra napomáhá svou orientací na jednání tomuto přesunu tématu do současnosti. Tím může vyučující naplnit i didaktický princip orientace na žitý svět.

¹ VSrov. Hubert a Helga Temlovi: *Úspěšná příprava vyučování: Metody osobní didaktiky*. Vídeň 2006. (Teml/Teml: *Wege zu einer persönlichen Didaktik*. Wien 2006.)

² „Perspektivy strukturují historické a politické uvažování. Ze specifických (etických, náboženských, sociokulturních, politických atd.) pozic určených myšlením vyplývaly v minulosti a vyplývají v současnosti rozdílné perspektivy na pozorovaný jev. Proto je potřeba rozeznávat v historických pramenech perspektivy a v popisech je odpovídajícím způsobem označovat. Ale také autoři popisu minulosti zastávají určitou perspektivu na minulost. I tu je potřeba reflektovat. K tomu jsou popisy minulosti nutně retropektivní. Jsou dnes vyprávěny pohledem do minulosti, [...]“ Citát podle Thomase Hellmutha a Christopha Kühbergera: *Komentář k osnovám nové střední školy a prvního stupně gymnázií v Rakousku dějepis a občanská výchova / politické vzdělávání*. (Kommentar zum Lehrplan der Neuen Mittelschule und der AHS-Unterstufe Geschichte und Sozialkunde/Politische Bildung). 2016.

→ M1: Analýza obrazu

Informace: Tento obraz je mědiryt Mathäuse Meriana z roku 1635. Zobrazovaná událost se však odehrála už roku 1618 – jeho obraz tedy není osobním dobovým svědectvím, nýbrž pozdějším znázorněním události.

Můj návrh názvu:

To je skutečný název:

1. **Analyzuj tento obraz a věnuj zvláštní pozornost skupinám osob! Napiš si, co tě zaujalo – poznámky budeš později potřebovat k diskusi ve třídě!**
 - ┆ Co se může na tomto obraze odehrávat?
 - ┆ Kdo mohou být osoby na obraze?
 - ┆ Jaké emoce (= pocity) se mohou ve vylíčené scéně uplatňovat?
 - ┆ Jaký název by tě napadl pro tento obraz? Vymysli vlastní návrh!
2. **Už ses dozvěděl /a, že umělec Mathäus Merian sám přímo při zobrazené události vůbec nebyl. Zvaž,**
 - ┆ jak mohla tato skutečnost ovlivnit „stupeň pravdivosti“ zobrazených událostí!
 - ┆ proč asi Mathäus Merian vytvořil tento obraz? Jaký mohl mít úmysl?

³ Zdroj: Wikimedia commons: cit. 26.02.2018

→ M2: Tabulka

Co se děje?	Osoby?	Emoce?
<i>odpovědi žáků</i>	<i>odpovědi žáků</i>	<i>odpovědi žáků</i>

Rozšířené znázornění s doplňujícími informacemi vyučujícího:

Co se děje?	Osoby?	Emoce?
<i>odpovědi žáků</i>	<i>odpovědi žáků</i>	<i>odpovědi žáků</i>
Skutečný název obrazu: Pražská defenestrace		
<i>Ozbrojení čeští/protestanští šlechtici zaútočili na Pražský hrad.</i> <i>Shazují dva habsburské/katolické místodržící a jejich písaře do hradního příkopu hlubokého 17 metrů. Ti z toho vyjdou jen se zraněním.</i> <i>Tato událost vedla k začátku 30leté války.</i>	<i>Čeští šlechtici jako zástupci českých stavů</i> <i>náboženské vyznání: protestantské (srov. Protestantská unie)</i> <i>Císařští místodržící jako zástupci habsburského císaře/krále</i> <i>náboženské vyznání: katolické (srov. katolická liga)</i>	<i>okolnosti pražské defenestrace</i> <i>multiperspektivní probrání zájmů a záměrů</i>

→ M3: Pracovní list

Od roku 1555 (Augšpurský mír) platilo v habsburské monarchii pravidlo, že panovník může rozhodnout o náboženství na území, kde vládne. Obyvatelstvo se tedy muselo uložené konfesi přizpůsobit nebo zemi opustit. Když se Ferdinand II. stal 1617/18 králem v Čechách, využil tohoto práva a chtěl v Čechách prosadit katolickou víru, třebaže byla v Čechách silně zastoupena víra protestantská. Nedělo se to v míru, ale částečně pod velkým tlakem. To si ale česká evangelická šlechta nechtěla nechat líbit, protože nechtěla ztratit vliv na politiku v zemi a chtěla žít podle své víry. Proto došlo po nějakém čase k pražské defenestraci. Ta představovala počátek povstání českých protestantských stavů proti katolickým Habsburkům.

Ferdinand II.⁵

1. Přečti si následující text a přesněji vysvětli, proč vedla volba Ferdinanda II. k povstání protestantského obyvatelstva v Čechách!

Apologie [=obrana]:

Protest všech tří stavů Českého království, které přijaly tělo a krev Páně Ježíše Krista pod obojím:

Jsou uvedeny důvody, proč je nutná obrana proti rozhodnutí Ferdinanda II.

Hlásíme se k českému vyznání (= protestantská víra) a jsme teď společně shromážděni na královském zámku pražském. [...] Oznamujeme před mnoha lidmi, jak mnohá utrpení byla způsobena stavům a obyvatelům tohoto království v záležitostech politických i duchovních. V minulých letech panoval tu nátlak a útisk působený zlými a násilnými lidmi světskými i duchovními. Nejhorší v tomto království však působila jezuitská sekta (= katolická víra). Největším ponížením přitom bylo, že přivedla nejenom Jeho Výsost, krále samotného, ale i celé království a jeho obyvatele a stavy lstivě a podvodně pod cizí moc římského stolce (= katolické víry).⁶

Po pražské defenestraci zvolily české stavy vlastního krále. Kandidátem se stal Fridrich V. Falcký, který se podle své krátké vlády (jen jednu zimu) nazýval „Zimní král“ (1619/20). Ferdinand II., který už nebyl uznáván jako český král, nemohl snést, že české stavy prosadily v politických a náboženských otázkách své vlastní zájmy. Došlo k přímému střetu, při kterém byly obě strany

⁵ Zdroj: *Wikimedia commons*: (cit. 26.02.2018).

⁶ Adaptováno podle smyslu: srov. Peter Milner von Milhausen, *Apologia*, Scan-Seite 3+9. Dostupné online <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10813620-9> (cit.: 22.02.2018).

zastoupeny vlastní aliancí (=uskupením). Katolíci byli podpořeni Katolickou ligou, protestanti Protestantskou unií. V boji nešlo jen o správnou víru, nýbrž i o politické vedení v Čechách.

Boje vyvrcholily v bitvě na Bílé hoře (1620), v níž vyhráli katolíci. Osoby odpovědné za české povstání byly popraveny nebo vypovězeny ze země, jejich majetek byl zabaven. Ferdinand II. vydal 1627/28 Obnovené zřízení zemské, v němž je zakotveno dědičné právo na český trůn. Tím ztratily Čechy svou politickou samostatnost a také protestantská víra byla zakázána. Tisíce (zejména bohatších) rodin Čechy opustily, protože se nechtěly poddat katolické nadvládě.

Ferdinand II.⁷

2. Přečti si následující text. Vysvětli, jaký názor má Ferdinand II. na povstání české šlechty! Popiš, co má Ferdinand II. v Čechách v plánu.

Obnovené zřízení zemské:

Ferdinand, z Boží milosti římský císař, ve všech dobách vůdce říše [...] tímto stanovuje, že dědičné královské právo na Čechy bylo za pomoci a podpory Boží a mečem vloženo pod naši moc a poslušnost.

Naším nejvyšším záměrem je v naší dědičné královské říši šířit slávu Boha všemohoucího. Došlo ke vzpouře proti právu i proti nám, ač jsme Bohem stanovená vrchnost. Proto jsme ukončili tuto nejodpornější rebelii, která rozvrátila nejen blahobyt naší vlasti, ale téměř všech křesťanských království a zemí. Má to být také příkladem, který zabrání dalším ničivým rebeliím. [...]

Naproti tomu osoby, které nám projevily během této rebelie svoji věrnost a stálost, byly odměněny statky i milostí. Tyto osoby všechno své ohrozily, raději by byly opustily vlast, než aby jednaly proti nám.

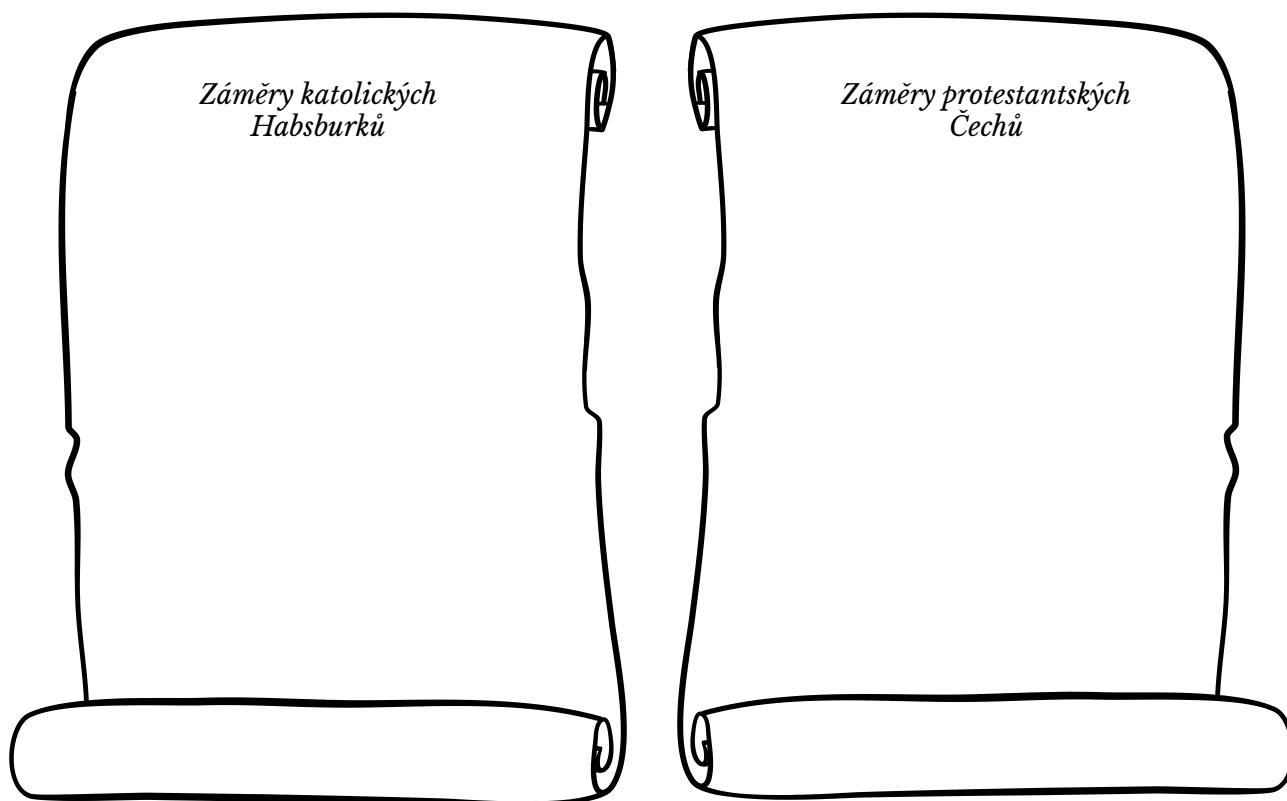
Tak jsme tedy z otcovské péče uvázili, aby naše království, ovládnuté našimi cennými bojovými silami, bylo opět náležitě ustaveno. Respekt a poslušnost poddaných vůči nám a našim dědicům má být zachována. Poddaní mají společně pod ochrannou stejného práva a jednotného náboženství žít svorně v míru a klidu. Vše, co by se tomu protivilo, je potřeba odstranit.⁸

⁷ Pramen: [Wikimedia commons](#): (cit. 26.02.2018).

⁸ Volné shrnutí celkového smyslu: srov. Ferdinand II. Der Röm. Kai. auch zu Hung. und Böhaimb: Vernewerte Landes-Ordnung Deroselben Erb Königreichs Böhaimb. [https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN626655234?tfy={%22pages%22:\[10,11\],%22panX-%22:1.451,%22panY%22:0.943,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.835}](https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN626655234?tfy={%22pages%22:[10,11],%22panX-%22:1.451,%22panY%22:0.943,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.835}) (cit.: 25.02.2018).

3. Shrň požadavky katolických Habsburků a protestantských Čechů vzhledem k událostem pražské defenestrace!

Uspořádejte simulační hru! Účastníš se televizní diskuse s otázkou „Jak je možné konflikt vyřešit? Jaké jsou možné návrhy řešení?“

4. Představ si, že jsi politik. Vypracuj metody, jimiž bys dnes řešil/a konflikt, kdyby na sebe naráželo tolik různých zájmů? Svě metody zdůvodni!